

Korrupciós kockázatok, átláthatóság, közbiztosítások Magyar közbiztosítások 2009–2015 közötti adatainak elemzése

Tóth István János – Hajdu Miklós

1. Bevezetés¹

Az alábbi elemzés a közbiztosítások 2009 és 2015 közötti adatai alapján elemzi a korrupciós kockázatok és a versenyerősség alakulását Magyarországon.

A korrupciós kockázatok vizsgálata a korrupció feltételeinek a vizsgálatát jelenti. Ugyanis, ha valaki csalni akar, akkor a csaláshoz megfelelő feltételeket hoz létre. A korrupciós kockázat azt jelenti, hogy a csalásnak ezek a feltételei létrejönnek a közbiztosítások során². Jelen tanulmány egyike azoknak az elemzéseknek, amelyek elsőként vizsgálják a magyar közbiztosítások versenyerősségének és korrupciós kockázatainak időbeli alakulását³.

A közbiztosítások három szempontból is megkerülhetetlenek, ha egy országon belül vagy országok összehasonlításában szeretnénk vizsgálni a korrupciót⁴ jelenségét. Egyrészt a közbiztosítások súlya és ezáltal szerepe is meghatározó jelentőségű egy-egy nemzetgazdaságon belül. Számítások szerint az OECD-országok egészében 2013-ban a közbiztosítások adták a kormányzati kiadások 29%-át; az EU-tagországok esetében a GDP 14%-ára rúg

---

¹ Jelen tanulmány a *Corruption Research Center Budapest (CRCB)* kutatócsoportja által indított *kozbesz_2016* kutatási program eredményeire támaszkodik. A kutatási program első jelentését 2016. márciusban tettük közzé (Tóth szerk. 2016). A kutatási program során a CRCB együttműködő partnere a 3tteam kft. és a Precognox kft. volt. Munkánkhoz nyújtott támogatásukat ezúton is köszönjük.

² A korrupció számára kedvező feltételek és körülmények léte természetesen nem jelent automatikusan korrupciót. Elképzelhető, hogy e feltételek „véletlenül”, illetve a korrupciót létrehozó szándék hiányában is létrejönnek, de az is, hogy a feltételek létrehozása után a korrupció szereplő végül nem használja a kialakított lehetőségeket, és eláll a korrupciótól. Az utóbbi, mint atipikus eredmény, mivel teljességgel ellentmondásban van a korrupcióra készülő szereplő eredeti szándékával, csak nagyon ritkán fordul elő a gyakorlatban.

³ A CRCB kutatói az előző években több keresztmetszeti vizsgálatot végeztek már az általuk létrehozott közbiztosítási adatbázison. Lásd www.crcb.eu.

⁴ A korrupciót itt az egyszerűség kedvéért az OECD széles körben elfogadott definíciója szerint értelmezzük: „*There are many different definitions of the concept. One is the, active or passive misuse of the powers of public officials (appointed or elected) for private financial or other benefits.*” (Lásd OECD weboldal: <http://bit.ly/2aZ3v4o> (letöltés dátuma: 2016. 07. 25.))

a közbeszerzések összege (Cernat–Kutlina–Dimitrova 2015; OECD 2016). Másrészt egy-egy országon belül a közbeszerzés a korrupciós tranzakciók meghatározó terepének számít (Rose–Ackerman 1978, 1999; Søreide 2006; Lambsdorff 2007; PWC–Ecorys 2013; OECD 2016). Az OECD számításai szerint a külföldi vállalkozások által elkövetett és feltárt megvesztegetések 57%-a közbeszerzési szerződések megnyeréséhez kapcsolódott (OECD 2014). Harmadrészt a közbeszerzésekhez kapcsolódó korrupció esetén már a közbeszerzések nagy gazdasági súlya miatt is tetemes jóléti veszteségekkel kell számolni (Lambsdorff 2007; OECD 2010). Konzervatív becslések szerint a korrupct közbeszerzéseknél a túlárazásból következően a szerződéses érték 10–30%-ára tehető a társadalmi veszteség (PWC–Ecorys 2013; Bárdits *et al.* 2014; OECD 2014, 2016).

A tanulmány első részében az általunk alkalmazott indikátorokat ismertetjük, majd a versenyerősségre és a korrupciós kockázatokra való hatások becslésére kerül sor. A tanulmány végén a kapott eredményeinket foglaljuk össze.

2. Adatok és indikátorok

2.1. Az adatbázis jellemzői és a fontosabb tendenciák

A tanulmányban a CRCB 1998–2015 közötti közbeszerzési adatokat tartalmazó adatbázisára támaszkodunk⁵. Az adatbázist a Közbeszerzési Hatóság internetes oldalán nyilvánosságra hozott közbeszerzési eljárások⁶ adatai alapján hoztuk létre. Az adatokat a közbeszerzési értesítő online elérhető felületéről töltöttünk le, tisztítottunk és rendeztünk elemezhető adatbázisba⁷. Az adat tisztítás és javítás feladata a magyar kormányok által nyújtott eredeti adatok gyenge minősége (hibás adatgenerálási szabályok, adathiányok, inkonziszten-

⁵ Az adatbázis 2009. január 1. utáni fontosabb adatai elérhetők és letölthetők a CRCB által létrehozott alkalmazáson keresztül (<http://tendertracking.eu/>). A CEU kutatóiból álló műhely, a „Microdata” ugyancsak feldolgozta és közzétette a magyar közbeszerzések adatait. A 1997 és 2013 közötti időszakra vonatkozó, általuk feldolgozott és tisztított adatok itt érhetők el: <http://kozbeszerzes.ceu.hu/about.xhtml>.

⁶ Lásd <http://www.kozbeszerzes.hu/>

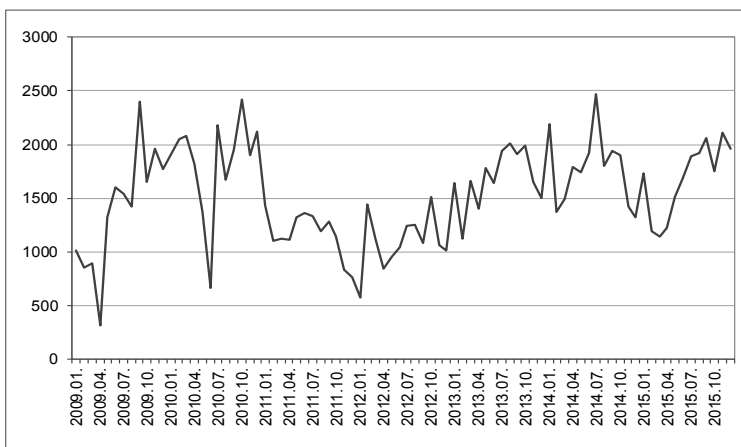
⁷ A magyar közbeszerzések adatainak elemezhetővé tételét, adatbázisba szervezését célzó munkát kollégáinkkal 2010 augusztusában kezdtük el. A munkát asszisztensek, önkéntes segítők, informatikusok, rendszergazdák, jogászok, közbeszerzési szakértők, szociológusok, közgazdászok, matematikusok, újságírók és mintegy ötven egyetemista és professzionális adatrögzítő segítette. Lelkes, pontos és fáradhatatlan munkájukért ezúton is szeretnénk köszönetet mondani. Külön köszönjük a munkába 2011 nyarán bekapcsolódó Fazekas Mihálynak az adatbázis kialakításában és elemzésében nyújtott segítségét. Az adatbázis létrehozását a CRCB pénzügyi forrásai, magánszemélyek önkéntes munkája, és a magyar vállalatok adományai mellett az Európa Unió támogatása tette lehetővé (TAMOP 4.2.2.B és ANTICORRP projekt; szerződésszám: 290529).

ciák, elütések stb.) miatt rendkívül kiterjedt és aprólékos munkát tett szükségessé⁸.

Jelen tanulmányban ennek az adatbázisnak a 2009–2015 közötti adatait, 86 814 közbeszerzési eljárás során odaitélt 127 776 eredményes szerződés, illetve az egyes eredményes eljárások 135 300 nyertes ajánlattevőjének adatait használjuk fel⁹. A vizsgált időszak alatt a szerződések összértéke mintegy 12,3 milliárd forint volt. A közbeszerzések 27%-a építőipari projektekre irányult, ezek adták az összes szerződéses érték 52%-át¹⁰.

A szerződések számának havi alakulásában meglehetősen erős volatilitás figyelhető meg (lásd az 1. ábrát). A 2010-es választásokat megelőző hónapokban a közbeszerzések számának csökkenését a Bajnai-kormány által elhatározott közbeszerzési moratórium¹¹ magyarázza.

1. ábra. Közbeszerzési szerződések száma Magyarországon, 2009–2015 (havi adatok)

Forrás: CRCB

Megjegyzés: szerződés szintű adatok, N=127 776.

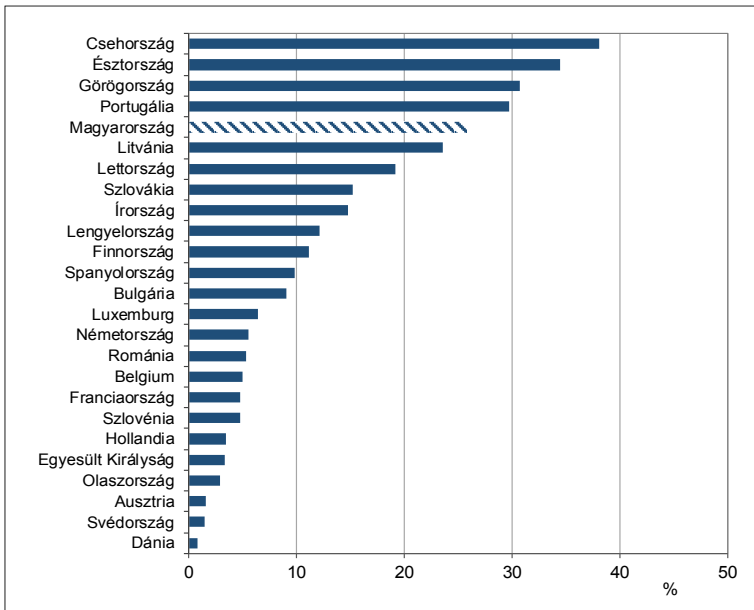
⁸ A CRCB több riportja is elemezte a hibákat létrehozó okokat (BCE KKK 2011a, 2011b; Tóth 2014; Fóra 2014; Csizmás–Fazekas–Tóth 2014). Önkéntes munka keretében javaslatokat tettünk a közbeszerzési értesítő online adatképző folyamatának javítására (CRCB 2013).

⁹ A szerződések és a nyertes ajánlattevő cégek száma a konzorciumi ajánlattételek miatt térnek el egymástól, ugyanis konzorciumként egy szerződés születik. Egy eljáráshoz pedig több szerződés is tartozhat.

¹⁰ E tekintetben a magyar adatok a kevésbé fejlett országokat követik: a közbeszerzéseket a nagy értékű építőipari projektek dominálják. Romániában például 2007–2013 között az összes közbeszerzés értékének 50–69%-át adták az építőipari projektek. Lásd OECD weboldal: <http://bit.ly/2beUS6w> (letöltés dátuma: 2016.07.25.).

¹¹ Lásd Magyarország.hu weboldal: <http://bit.ly/2aQ9ywA> (letöltés dátuma: 2016.07.25.).

2. ábra. Az EU-forrásokat használó közbeszerzések aránya a TED-ben nyilvántartott közbeszerzésekben, 2009–2013 (%)

Forrás: CRCB saját számítása a TED-adatok alapján (<http://bit.ly/218Zce9>).

Megjegyzés: N=1 660 453.

2.2. Versenyerősség

A versenyerősséget a magyar adatokon három mutatóval mérhetjük, melyek a következők:

(a) az árverseny erőssége: a becsült érték és a tényleges szerződéses érték különbsége, és ennek aránya a becsült értékhez képest;

(b) a versenyzők száma: a termék- és szolgáltatás vásárlásonként a benyújtott ajánlatok száma;

(c) a közbeszerzési eljárás transzparenciája.

E háromból, illetve kombinációjukból képzett mutatók a közbeszerzési verseny erősségéről adnak számot¹². Figyelembe kell venni természetesen, hogy a versenyerősség legalább annyira lehet az eredeti termékpiacok sajátossága, mint az ezeken megvalósuló közbeszerzéseké (Rose-Ackerman 1999). Egy piacon a versenyerősség eleve alacsony szintje korlátokat szab a közbeszerzések során elérhető verseny erősségének.

Jelen tanulmányban csak a (b) és (c) mutatóra vonatkozóan közlünk eredményeket.

A benyújtott ajánlatok számából képeztünk egy olyan mutatót (CSI), amely 0,301 és 1 között vehet fel értéket. Ezt a versenyző ajánlatok számának természetes alapú logaritmusára és a 10 természetes alapú logaritmusára hányadosaként határozzuk meg:

$$CSI = \frac{\ln NB}{\ln 10},$$

ahol NB egyenlő a versenyző ajánlatok számával (nc), ha erre igaz, hogy $1 < nc \leq 10$, és $NB = 10$, ha $nc > 10$.

Ha csak egy ajánlatot nyújtottak csak be, és ez az ajánlat „nyerte” végül a közbeszerzést, akkor a CSI nem kap értéket. E mögött az a megfontolás áll, hogy egy benyújtott ajánlat mellett a verseny erőssége nem értelmezhető, hiszen maga a verseny nem jött létre. Az ilyen eseteket egy másik, a korrupciós kockázatok mérésére szolgáló mutatóval, az egyedüli ajánlat előfordulásával (SB) figyeljük meg.

A CSI mutató értéke akkor maximális, amikor már biztosan kizárható, hogy a versenyző ajánlattevők összebeszélnek és nem egymástól függetlenül határozzák meg árait. Ezt a határt önkényesen tíz versenyzőnél húztuk meg. A versenyző ajánlatok számának növekedésével tehát nő a CSI értéke, de nem lineárisan, hanem a versenyző ajánlatok számának növekedésével csökkenő mértékben. A CSI legalább 10 ajánlatnál veszi fel a maximális, 1-es értéket.

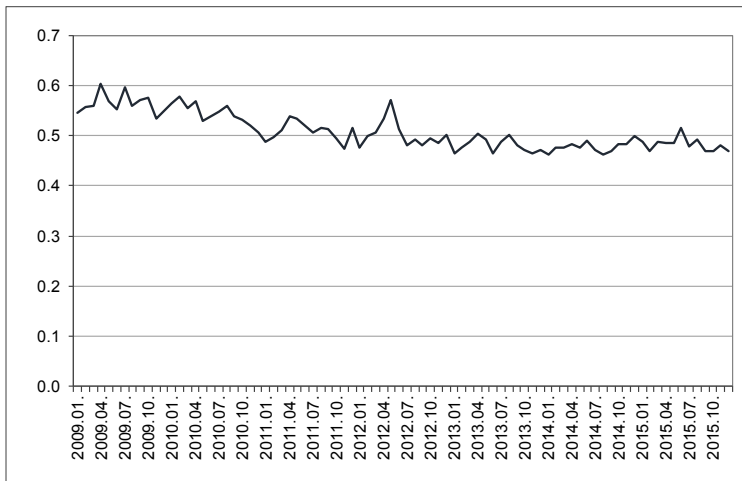
A versenyerősség fent leírt meghatározásával azt is feltételezzük, hogy a versenyzők számának eggyel való növekedése nagyobb versenyerősség növekedést eredményez kisebb versenyzőszám esetén, mind nagyobbánál: nagyobb mértékben nő a verseny, ha két ajánlat helyett három ajánlat kerül benyújtásra, mintha például hét ajánlat helyett nyolc.

---

¹² Lásd Tóth (2015). A közbeszerzési versenyre vonatkozó más mutatókat lásd még PWC–Ecorys (2011) és Lengwiler–Wolfstetter (2006).

A közbeszerzések versenyerőssége végig csökkent az időszak során (lásd a 3. ábrát). Míg az időszak (2009–2015) egészében a CSI átlaga 0,51 volt, addig 2009-ben 0,56, 2014-ben pedig már csak 0,48.

3. ábra. A versenyerősség (CSI) alakulása a magyar közbeszerzésekben, 2009–2015 (havi adatok)

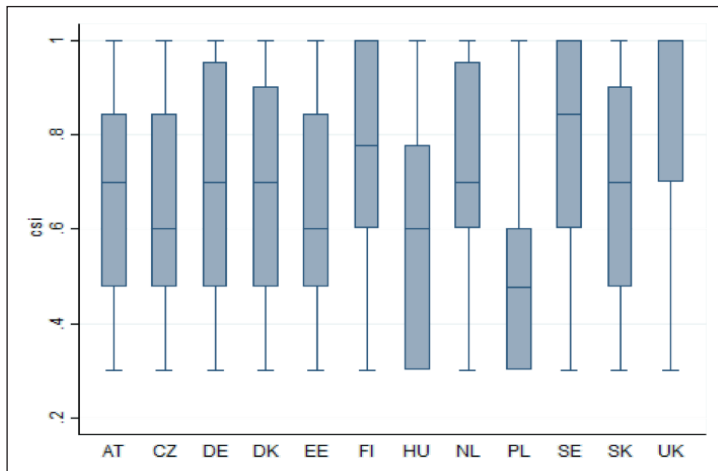

Forrás: CRCB

Megjegyzés: szerződés szintű adatok, N=88 254.

A magyarországi közbeszerzések 0,48–0,56 közötti versenyerősségi szintje rendkívül alacsonynak mondható nemzetközi összehasonlításban. A visegrádi országok között csak a lengyel helyzet rosszabb e téren; a korrupciót határozottan kontrolláló fejlett országok közbeszerzései messze erősebb verseny mellett bonyolódnak le. Figyelemre méltó, hogy az észt közbeszerzési rendszer is sokkal erősebb versenyt eredményez, mint a magyar (lásd 4. ábrát).

4. ábra. A versenyerősség (CSI) szintje néhány európai országban, 2009–2013

Forrás: a CRCB saját számítása a TED adatai alapján.

Megjegyzés: N=413 910

Országnevek rövidítése: AT: Ausztria, CZ: Csehország, DE: Németország, DK: Dánia, EE: Észtország, FI: Finnország, HU: Magyarország, NL: Hollandia, PL: Lengyelország, SE: Svédország, SK: Szlovákia, UK: Egyesült Királyság.

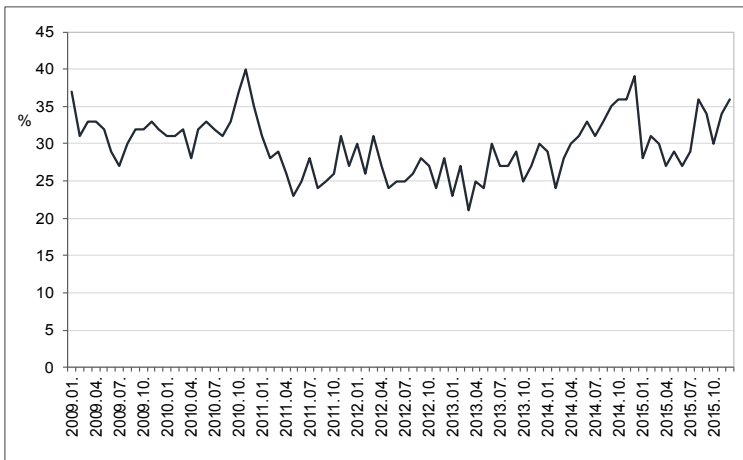
2.3. Korrupciós kockázatok

A korrupciós kockázatokat két mutatóval mérjük: az első (SB) arra vonatkozik, hogy a közbeszerzés verseny nélkül, azaz mindössze egy benyújtott ajánlat mellett került-e lebonyolításra, a második mutató (CR2) ezen kívül tartalmazza azt az információt is, hogy a közbeszerzési eljárás során volt-e ajánlati felhívás, vagy sem¹³.

Az SB egy kétértékű változó, amely 1 értéket vesz fel akkor, ha a közbeszerzés során csak egy érvényes ajánlatot adtak be, és 0 értéket, ha többet. A CR2 másik komponense, a PTRANS a közbeszerzés transzparenciáját méri aszerint, hogy a közbeszerzési eljárás ajánlati felhívás közzétételével indult-e, vagy sem. A CR2 tehát az egy ajánlat (SB), és a közbeszerzések transzparenciájának (PTRANS) segítségével képzett, e két tényező együttes hatását mérő mutató:

¹³ Más indikátorok alkalmazására lásd többek között Lengwiler–Wolfstetter (2006), Fazekas et al. (2013), PWC–Ecorys (2013), Fazekas–Tóth–King (2016), valamint Tóth (2016).

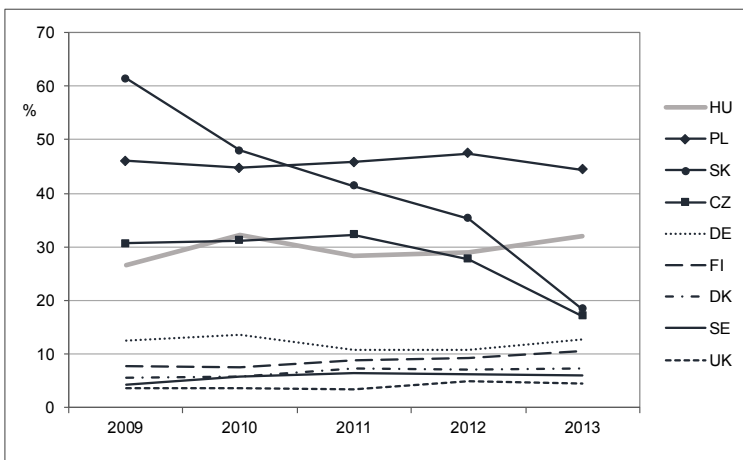
5. ábra. A verseny nélkül megvalósult közbeszerzések aránya Magyarországon, 2009–2015 (havi adatok)

Forrás: CRCB

Megjegyzés: szerződés szintű adatok, N=127 776.

6. ábra. A verseny nélküli közbeszerzések (SB) éves átlagos aránya néhány európai országban, 2009–2013 (%)

Forrás: CRCB saját számítása a TED adatai alapján.

$CR2 = 0$, ha volt verseny a közbeszerzés során ($SB=0$) és a közbeszerzési eljárás hirdetmény közzétételével indult ($PTRANS=1$);
0,5, ha az egyik tényező – vagy a verseny, vagy a hirdetmény – hiányzott;
1, ha a közbeszerzés verseny és hirdetmény nélkül valósult meg ($SB=1$ és $PTRANS=0$).

Ha a közbeszerzési eljárás lezárásaként a szerződés úgy kerül megkötésre, hogy kizárólag a későbbi nyertes adott be ajánlatot az eljárás során, akkor ez önmagában a korrupciós kockázatok magas szintjét jelzi. Egy ajánlat esetén ugyanis sokkal könnyebb és kisebb tranzakciós költséggel jár egy korrupciós tranzakciót lebonyolítani, mint több versenyző ajánlat esetén¹⁴. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy minden egy ajánlat mellett lefolytatott közbeszerzés korrupciós lenne, csupán annyit, hogy az ilyen közbeszerzések a korrupció számára kedvezőbb feltételek mellett kerültek lebonyolításra.

A korrupciós kockázatok magas szintjére utal, hogy Magyarországon 2009 és 2010 között a közbeszerzések viszonylag magas aránya bonyolódott le verseny nélkül (31,4% és 33,2%). A második Orbán-kormány hivatali idejének első három évét csökkenő tendencia jellemezte, de később a verseny nélküli eljárások súlya újra nőni kezdett (lásd az 5. ábrát). 2011 és 2013 között ez 26%-ra csökkent, de később 2014–2015-ben újra elérte a korábbi szintet (31,9% és 31,4%). 2011 után hasonlóan növekvő arányt kaphatunk a TED-ben közzétett magyar közbeszerzéseknél is: 2010-ben 32,1%, 2011-ben 28,3%, 2012-ben 29,1%, és 2013-ban 32,1% volt a verseny nélküli közbeszerzések aránya.

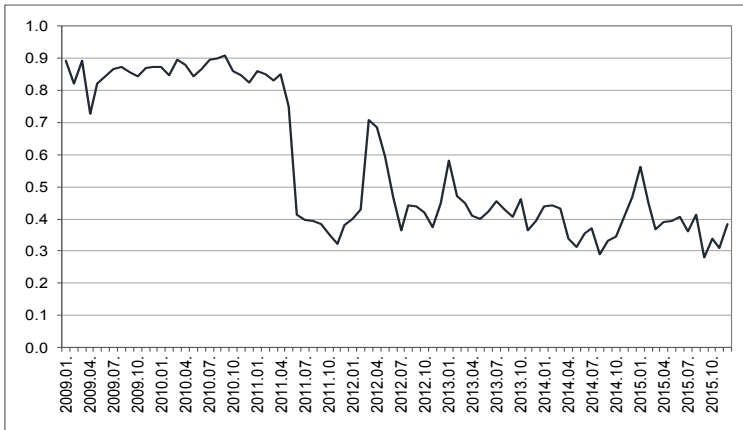
Összehasonlítva ezt a visegrádi országok és a korrupciós kockázatok hatékonyan kontrolláló néhány európai ország (pl. Egyesült Királyság, Dánia, Németország Finnország, Svédország) adataival, látható, hogy a magyarnál ez esetben is, miként azt a versenyerősségnél láthattuk, csak a lengyel helyzet rosszabb (lásd 6. ábra). Az ábrán szerepeltetett fejlett országokban, ahol a Világbank által kialakított korrupció kontroll mutató (*Control of Corruption*)¹⁵ értéke kimagasló, a verseny nélküli közbeszerzések aránya Németország kivételével alig haladta meg a 10%-ot (az Egyesült Királyságban 3–5%, Dániában és Svédországban 5–7, Németországban 11–14%).

¹⁴ A korrupciós tranzakciók esetében a tranzakciós költségek növelése a kívánatos. (Lambsdorff 2007).

¹⁵ Lásd a Világbank honlapját: <http://bit.ly/1rwwuAb>.

Megjegyzés: N=1 777 955

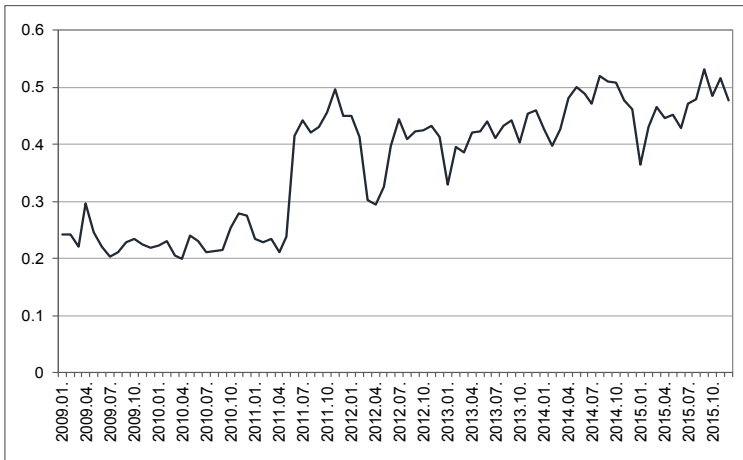
7. ábra. A közbeszerzési transzparencia alakulása Magyarországon, 2009–2015 (havi adatok)

Forrás: CRCB

Megjegyzés: szerződés szintű adatok, N=121 849.

8. ábra. A korrupciós kockázat (CR2) alakulása Magyarországon, 2009–2015 (havi adatok)

Forrás: CRCB

Megjegyzés: szerződés szintű adatok, N=120 221.

Az idősoros adatok szerint 2009–2015 között romlott a magyar közbeszerzések átláthatósága. A transzparencia jelentős rosszabbodása a közbeszerzésekről szóló 2011. évi CVIII. törvény elfogadása és hatályba lépése (lásd 7. ábra) után következett be.

Magyarországon erőteljesen nőtt a korrupciós kockázat 2009–2015 között: míg 2009 januárja és 2011 májusa között a CR2 szintje viszonylag alacsony és stagnáló, addig 2011 második félévében értéke megugrik, és ezt követően már folyamatosan növekvő tendencia a jellemzi (8. ábra). Az időszak egészében a közbeszerzések 39%-ánál volt nulla a CR2 értéke, 47,4%-ánál kaptunk 0,5-es értéket és a közbeszerzések 13,5%-ánál érte el a maximális, 1-es értéket. A szerződéses összegeket is figyelembe véve ez azt is jelenti, hogy a magyar állami intézmények, vállalatok és önkormányzatok a vizsgált időszak alatt a közbeszerzések mintegy felét, 6880 milliárd forintot nulla korrupciós kockázati szint mellett, 4202 milliárd forintot közepes, és 1019 milliárd forintot a korrupciós kockázatok maximális szintje mellett költötték el.

3. Az EU-támogatások és a Fidesz-kormányok szerepe

3.1. Modellek

A tanulmány következő részében azt vizsgáljuk, hogy hogyan hatottak az EU-támogatások, és hogyan a Fidesz-kormányok intézkedései a közbeszerzések versenyerősségére és korrupciós kockázataira Magyarországon.

Kiinduló hipotézisként azt tesszük fel, hogy az EU által finanszírozott közbeszerzések az EU által előírt hatékonyabb ellenőrzés, a szigorúbb EU-s adminisztratív szabályok miatt körültekintőbben kerülnek lebonyolításra, mint a hazai finanszírozásúak. Ennek megfelelően azt várjuk, hogy az EU-s közbeszerzéseknél számottevően erősebb lesz a verseny és kisebbek a korrupciós kockázatok, mint a tisztán magyar finanszírozásúaknál.

A Fidesz-kormányok hatását illetően kiinduló hipotézisünk az, hogy a 2010-es kormányváltást követően csökkent a közbeszerzéseknél a korrupciós kockázatok szintje és nőtt a versenyerősség. Ezt a folyamatot – amennyiben létezik – az új kormány erős korrupció ellenes elkötelezettsége¹⁶,

---

¹⁶ Ezt példázta többek között (1) Navracsics Tibor közigazgatási és igazságügyi miniszter, Domokos László, az Állami Számvevőszék elnöke, Baka András, a Legfelsőbb Bíróság elnöke és Pólt Péter legfőbb ügyész által 2011. november 18-án aláírt nyilatkozat a korrupció elleni összehangolt, hatékony állami fellépésről (lásd <http://bit.ly/1wxfoR6>); (2) az, hogy a kormány Közigazgatás Korrupciómegelőzési Programot fogadott el 2012-ben; illetve az, hogy (3) 2013-ban csatlakozott a nyílt kormányzati együttműködéshez (*open government partnership*). Lásd <http://bit.ly/2aA317o> és <http://bit.ly/15AXT1h> (letöltés dátuma: 2016.07.25.).

antikorrupciós intézkedései¹⁷, valamint a hivatali ideje alatt elfogadott új közbeszerzési törvény¹⁸ hatásai magyarázhatják. Az EU-finanszírozás és a Fidesz intézkedéseinek hatásait a termékpiacok és a közbeszerzési érték hatásaival kontrolláljuk.

A becsléseket az alábbi modellek alapján végeztük el:

$$CSI = \beta_0 + \beta_1 EUFUND + \beta_2 FIDESZ + \beta_3 S1 + \beta_4 S2 + \beta_5 S3 + \beta_6 S4 + \beta_7 S5 + \beta_8 LNNCV \quad (1)$$

és

$$CR2 = \alpha_0 + \alpha_1 EUFUND + \alpha_2 FIDESZ + \alpha_3 S1 + \alpha_4 S2 + \alpha_5 S3 + \alpha_6 S4 + \alpha_7 S5 + \alpha_8 LNNCV \quad (2)$$

ahol *EUFUND* – dummy változó, amelynek értéke 1, ha a közbeszerzést EU-s forrás finanszírozta; különben 0.

FIDESZ – dummy változó, amelynek értéke 0, ha a közbeszerzésre 2010. júniusáig került sor, és 1, ha ezt követően.

S1, ...S5 – a termékpiacokra vonatkozó dummy változók.

LNNCV – a közbeszerzés során megkötött szerződéses érték természetes alapú logaritmus.

3.2. A versenyerősség becslése

A versenyerősség (CSI) alakulását kétféle becslési módszerrel is vizsgáltuk. Egyrészt OLS-regresszió segítségével, másrészt a CSI mutatót ordinális változóként értelmezve, ordered logit becsléssel.

A becslési eredményeket az *1. táblázatban* foglaltuk össze. Ezek arra mutatnak, hogy a versenyerősség szintjét csak nagyon gyengén magyarázzák a becslés során figyelembe vett változók. Ezzel együtt mindkét kiinduló hipotézisünket el kell vetnünk.

Az EU-finanszírozás a közbeszerzések lebonyolításában nem eredményez erősebb versenyt, sőt, a becslési eredmények arra mutatnak, hogy 2009 és 2015 között az EU által is finanszírozott közbeszerzések szignifikánsan gyengébb verseny mellett (kevesebb érvényes ajánlat mellett) valósultak meg, mint a tisztán a magyar állam (magyar adófizetők) által finanszírozott közbeszerzések.

Ennek egyik magyarázata az lehet, ha ezt az eredményt a magyar állam által és az EU által finanszírozott beszerzések eltérő profiljával, illetve a közbeszerzések esetében a közbeszerzéseket kiíró intézmények fentiekkel

¹⁷ A magyar kormány korrupcióellenes intézkedéseiről lásd többek között a kormány korrupció-megelőzéssel kapcsolatos honlapját: <http://bit.ly/1uOjTWT> (letöltés dátuma: 2016.07.25.).

¹⁸ Lásd <http://bit.ly/2ajyg61> (letöltés dátuma: 2016.07.25.).

kapcsolatos eltérő magatartásával hozzuk összefüggésbe. Míg a kizárólag a magyar állam által finanszírozott közbeszerzések rendszerint az intézmények szokásos működéséhez szükséges anyag és szolgáltatás beszerzéséhez kapcsolódnak, addig az EU-s beszerzések már a szokásos igényeken túlmutató fejlesztések, beruházások finanszírozását segítését célozzák.

1. táblázat. *A versenyerősség (CSI) becslése a magyar közbeszerzéseknél, 2009–2015*

Paraméterek	1a. modell OLS-regresszió		1b. modell Ordered Logit	
	együttható	t-érték	együttható	z-érték
EU EUFUND	-0,03	-23,9	-0,31	-23,1
FIDESZ	-0,06	-37,2	-0,52	-32,3
Szerződéses érték logaritmus (LNNCV)	0,00	1,4	0,01	2,2
Ipar	0,00	1,4	-0,04	-2,0
Építőipar	0,04	17,9	0,41	18,5
Informatika, informatikai szolgáltatás	-0,01	-2,4	-0,07	-1,7
Ingatlan, üzleti szolgáltatás	0,01	3,0	-0,12	4,1
Mérnöki, K+F, pénzügyi szolgáltatás	0,04	15,6	0,44	16,1
Egyéb szolgáltatás (ref.)	–	–	–	–
Konstans	0,52	80,8	–	–
	N	84 543	N	84 543
	F	374,6	LR χ^2	2593,2
	Prob > F	0,000	Prob > χ^2	0,000
	Adj R ²	0,032	Pseudo R ²	0,010

Forrás: CRCB

Megjegyzés: szerződés szintű adatok.

Az nem lenne kívánatos, hogy az EU által finanszírozott programok a mindennapi intézményi működést, a szokásos intézményi funkciókat finanszírozzák – hiszen ez nagymértékben növelné az intézmények működési bizonytalanságát. Ezért rendszerint éppen a magyar források adják a pénzügyi háttérét a szokásos ügymentettel, intézményi funkciókkal összefüggő közbeszerzéseknek, és alig-alig az ezeken túlmutató fejlesztéseknek.

Azt feltételezzük, hogy a közbeszerzéseket kiíró intézmények azon érdekeltsége, hogy adott költségkeret betartásával a számukra megfelelő árúhoz, szolgáltatásokhoz jussanak, sokkal erősebben érvényesül a mindennapi működéssel kapcsolatos beszerzéseknél, mint az ezeken túlmutató fejlesztések esetében. Ezt az magyarázza, hogy a mindennapi intézményi működést, a

szokásos intézményi funkciókat veszélyeztető döntések erősebb hatással lehetnek az intézmények vezetőire, karrierjükre, mint az olyan döntések, amelyekkel kapcsolatos kockázatok nem érintik a mindennapi működést. A verseny erőssége tehát ezért lehet erősebb a beszerzések első típusánál, mint a másodiknál. A közbeszerzéseknél érvényesülő erősebb verseny ugyanis – és ez az állami intézmények vezetői számára is nyilvánvaló – egyik fontos feltevése a kiszámítható, zökkenőmentes intézményi működésnek.

A becslések másik tanulsága, hogy bár a Fidesz-kormány több lépést tett a közigazgatásban a korrupció ellen, a közbeszerzések esetében nem beszélhetünk arról, hogy e lépések hatására erősödött volna a közbeszerzési verseny. Az eredmények éppen ennek az ellenkezőjéről tudósítanak: a Fidesz-kormány ideje alatt szignifikánsan csökkent a verseny erőssége a korábbi időszakhoz képest. Ez a jelenség kétségtelenül összefügg a korrupciós kockázatok alakulásával is. Ezért a részletes magyarázatra az utóbbi tárgyalásánál fogunk kitérni.

Az eredmények arra is rávilágítanak, hogy a nagyobb projektek valamivel erősebb verseny mellett valósulnak meg: a szerződéses érték növekedésével a versenyerősség némileg nő. Másrészt iparági hatások is kimutathatóak. Termékpiaconként a versenyerősség szintje meglehetősen eltérő. A becslések szerint leginkább az építőipart és a mérnöki, K+F, valamint a pénzügyi beszerzéseket jellemezte erősebb verseny.

Az építőiparra vonatkozó hatásnál figyelembe kell venni, hogy az általunk alkalmazott mutató nem méri a versenytorzítás olyan technikáit, amelyek különösen a nagy építőipari projekteknél kimutathatók. Ezek piaca erősen koncentrált (mind az eladói, mind a vevői oldalon viszonylag kevés és viszonylag nagy piaci részesedésű szereplő van a piacon). Itt erősebbek lehetnek a cégvezetők közötti személyes kapcsolatok, illetve a vezetők átjárása egyik féltől a másikhoz (*revolving door*), ami különösen kedvez az összejátszás, a kartell különböző módszereinek¹⁹. A piackorlátozó összejátszás egyik formája az ún. „körbe nyérés” (*bid rigging*²⁰), ami az összejátszás elfedését szolgálva, éppen azzal jár, hogy egy-egy közbeszerzésen formálisan 3-4 szereplő is indul.

3.3. A korrupciós kockázatok becslése

A korrupciós kockázatok becslését először a verseny hiányát mérő mutatóval (SB), majd a közbeszerzések transzparenciáját is mérő mutatóval (CR2) vizsgáltuk OLS, logit és ordered logit becslésekkel. Az eredmények arra

¹⁹ A közbeszerzési kartellek detektálásának lehetőségeiről lásd Kawai–Nakabayashi (2014), OECD (2010), és Czibik *et al.* (2014).

²⁰ Lásd Lambsdorff (2007) és PWC–Ecorys (2013).

mutatnak, hogy a korrupciós kockázatok indikátorait csak nagyon gyengén magyarázzák a becslés során figyelembe vett változók. Másrészt az is láthatjuk, hogy mind az EU-támogatásokra, mind a Fidesz-kormányra vonatkozó mutatók hatása akkor is szignifikáns, ha a szerződéses értékkel és iparági hatásokkal is kontrollálunk.

Az eredmények egyértelműen arra mutatnak, hogy 2009–2015 között az EU-támogatásokat is felhasználó közbeszerzések korrupciós kockázatai magasabbak voltak, mint a kizárólag hazai forrásokra támaszkodóké (lásd 2. táblázatot). Kiinduló hipotézisünket tehát el kell vetnünk. Az EU-finanszírozás, az EU-s intézményrendszer és az ezzel járó szigorú adminisztratív szabályok Magyarországon nem javították a közbeszerzések tisztaságát, nem tudták elérni, hogy az EU-s pénzeket is felhasználó közbeszerzéseknél kevésbé érvényesüljön a versenykorlátozás és alacsonyabbak legyenek a korrupciós kockázatok.

Sőt, mind a verseny nélkül megvalósuló közbeszerzések, mind a közbeszerzési transzparenciára vonatkozó információt tartalmazó mutató (CR2) esetében szignifikáns pozitív értékeket kaptunk, azaz *az EU-s finanszírozás éppenséggel növeli a korrupciós kockázatokat.*

E hatás mögött a versenyerősség esetében már bemutatott mechanizmus létét feltételezzük. A korrupciós kockázatok is gyengébben kellene, hogy érvényesüljenek a pusztán magyar finanszírozású közbeszerzéseknél, mint az EU-s forrást is felhasználóknál. Mivel a korrupció minőségromlással és/vagy túlárazással jár, nyilvánvalóan kedvezőtlen hatású egy intézmény működése, szokásos funkcióinak ellátása szempontjából. Kockázatosabb egy állami intézmény vezetőjének számára, hogy részt vegyen egy esetleges korrupciós tranzakcióban, ha ez az intézmény működését veszélyezteti. Ezzel szemben az inkább fejlesztésekre és nem szokásos funkciók kiépítésére vonatkozó – jellemzően EU-s pénzekre támaszkodó – projektek esetében nincs ilyen erős ösztönöztség a minőségromlás vagy a túlárazás megakadályozására. Ez a gyengébb ösztönöztség pedig a korrupció szempontjából támadhatóbbá teszi az ilyen projekteket. Könnyebb és kisebb kockázatokkal jár korrump ügyleteket itt lebonyolítani, mint a tisztán hazai finanszírozású projekteknél. Ezzel a kiinduló helyzettel szemben az egyébként szigorú EU-s előírások és az EU által javasolt hazai intézményrendszer képtelen ellenhatást gyakorolni.

A közbeszerzési szerződéses érték nagysága eltérően viselkedik a két mutató esetében: míg a verseny nélküli közbeszerzések valószínűsége nő a szerződéses érték növekedésével, addig a CR2 esetében a nagyobb szerződéses értékű közbeszerzések nagyobb transzparencia mellett kerülnek lebonyolításra. Az utóbbi hatás alapvetően a közbeszerzések törvényi szabályozásával áll kapcsolatban: a szabályok nagyobb értékű közbeszerzéseknél ajánlati felhívás közzétételét írják elő, illetve olyan eljárás fajták felé orientálják az ajánlatkérőket, amelyeknél van ajánlati felhívás.

A verseny nélküli közbeszerzésekre (SB) vonatkozó eredmények azonban eléggé nyugtalanítóak: ezek szerint éppen a nagyobb értékű közbeszerzések-nél erősebb a verseny korlátozása. Ezeknél nagyobb korrupciós kockázatokkal kell számolni, mint a kisebb értékű közbeszerzéseknél. Ez azt is jelenti, hogy a közbeszerzések összértékére vetítve a nem kívánatos gazdasági hatások – a versenykorlátozás és a korrupció miatti jóléti veszteségek – sokkal nagyobbak lehetnek, mint amit pusztán a közbeszerzési szerződések számának elemzéséből látni lehet.

A termékpiacon belül az informatikai beszerzésekre vonatkozó eredményeket kell kiemelni. Mindkét indikátor értékei arra mutatnak, hogy az informatikai közbeszerzések Magyarországon különösen „veszélyesek” a korrupciós kockázatok szempontjából. 2009–2015 között itt valósult meg a termékpiacon belül legerősebben a versenykorlátozás és itt voltak a legmagasabbak a korrupciós kockázatok. Mindez összefüggésben van azzal, hogy az informatikai beszerzéseknél gyakori az egyedi termékek, közöttük célszoftverek beszerzése, ami speciális ismeretek nagy szerepét feltételezi. Ilyen termékek beszerzése esetén eleve kevés cég jöhet szóba, mint versenyző. Továbbá az új fejlesztésű, egyedi termékek minőségét és árait nehezebb értékelní, és ezáltal ezek beszerzése nagyobb lehetőséget ad korrump tranzakciókra (Rose-Ackerman 1999).

Utoljára hagyjuk a Fidesz-kormányra vonatkozó indikátor vizsgálatát. Itt a két mutató ellentétes eredményeket ad. Bár a verseny hiánya ritkábban fordult elő a Fidesz-kormány alatt, mint előtte, a közbeszerzések nyilvánosságát is mérő CR2 azonban a Fidesz-kormány hivatali ideje alatt a korrupciós kockázatok erősebb, és növekvő jelenlétére utal. Mindkét indikátor esetében a FIDESZ változó hatása szignifikáns, a CR2 esetében pedig kifejezetten stabil.

A versenyhiány esetében három magyarázat is kínálkozik. Elsőként: az eredmények ténylegesen a versenyhiány és az ezen keresztül érvényesülő alacsonyabb korrupciós kockázatokra mutatnak – azaz megerősítik kiinduló hipotézisünket. A magyar közbeszerzések egészében ezek szerint érvényesül a Fidesz-kormány 2010–2012 között elkezdett, a közigazgatást átalakító, integritását erősítő politikájának hatása: mivel az állami intézmények vezetői a korábbiaknál jobban ismerik, és figyelembe veszik a korrupciós kockázatokat döntéseiknél, ezért óvakodnak közbeszerzéseket verseny nélkül lebonyolítani.

Ezt a magyarázatot tovább árnyalhatja az, amit a 2009–2015-ös időszoros adatokon korábban láthattunk: volt ilyen tendencia, kétségtelen, de ez csupán a 2011–2013 közötti időszakra mondható el – ezt követően 2014–2015-ben ugyanis újra a korábbi, Európában is elég magasnak számító szintre nőtt a verseny nélküli közbeszerzések aránya. Az, hogy lehetséges radikálisan csökkenteni ezt az arányt, és ezzel jelentősen korlátozni a korrupciós kockázatot is, jól példázza Csehország és Szlovákia esete. A fejlett és a korrupciót határozottan kontrolláló országok példája pedig arra tanít, hogy nem normális,

nem a „piac sajátosságaiból” következő, hogy a közbeszerzések 30%-a valósul meg verseny nélkül. Ha van olyan ország, ahol ez az arány lehet 3, 5, illetve 7%-os, akkor ez mindennél világosabb bizonyíték arra, hogy le lehet szorítani a korrupciós kockázatokat erre a szintre.

A harmadik magyarázat a korrupció természetének 2009–2015 között bekövetkezett változásával kapcsolatos. Ha a korrump tranzakciók egymástól függetlenül valósulnak meg, ha a korrump tranzakciók szereplői csak egy-egy tranzakció erejéig állnak össze, akkor a verseny hiányát mérő indikátorunk jó mutatója lehet a korrupciós kockázatoknak. De mi a helyzet akkor, ha a korrupció központilag szervezett? Ha az egyes korrump tranzakciók összefüggnek egymással, és az egyes tranzakciók szereplői tudnak egymás döntéseiről, összejátszanak, vagy azonos cselekvési terv szerint viselkednek²¹? Az utóbbi esetben, mivel a korrump tranzakciók szervezői minden érintett szereplőt kézben tartanak és irányítani is tudnak, már azt a luxust is megengedhetik maguknak, hogy az egyébként korrump tranzakciók formálisan több versenyző ajánlata mellett bonyolódjanak le. Ezt a kézben tartott, felülről irányított korrupciót nem látja a csupán a versenyhiány megfigyelésére létre hozott indikátorunk. Minél nagyobb az előbbiek szerepe a közbeszerzések egészében, annál kevésbé lesz használható az utóbbi. Ez azt is jelenti, hogy a korrupciós kockázatok jelenlétét, erősségét *egyszerre több mutatóval szükséges mérni*. Ezért kell a CR2-t is vizsgálni, ami a versenyhiány mellett tartalmazza a közbeszerzés nyitottságára vonatkozó információit is: megelőzte-e az eljárást ajánlati felhívás, vagy sem²².

A korrupciós kockázatok CR2 által mért hatása mindkét modell szerint pozitív: a Fidesz-kormány ideje alatt számottevően magasabbak lettek a korrupciós kockázatok, mint előtte. Ez pedig egyértelműen a közbeszerzések transzparenciájának radikális csökkenésével, az ajánlati felhívások alkalmazásának jelentős visszaszorulásával hozható összefüggésbe. Ennek hatásának a kiindulópontja pedig egyértelműen a közbeszerzésekről szóló 2011. évi CIII. törvény elfogadásához és hatályba lépéséhez kötődik²³.

---

²¹ Egyik interjúalanyunk 2014 februárjában ezt az alábbiak szerint foglalta össze: „*Korábban mindenki saját maga volt korrump, a korrump beszerzések egymástól függetlenül történtek. Ma már mindenki S. kottájából játszik*”. A korrupciós irodalom ismeri ugyan a közvetítő pozícióban lévő szereplőket (*intermediaries; middlemen*), és behatóan is elemzi a jelenséget (Lambsdorff 2007; della Porta–Vanucci 2012a, 2012b), de itt, S. esetében teljesen másról, a korrump tranzakciók központból való vezérléséről van szó.

²² A harmadik lehetséges indikátor, ha a közbeszerzési szerződések ártorztítását, a túlárazás mértékét mérjük. Ezzel e tanulmány keretei között nem foglalkozunk. Egy korábbi tanulmányban részletesen írtunk róla és ugyancsak a 2009 és 2015 közötti magyar adatokon elemeztük az ártorztítás mértékének alakulását (Tóth 2016).

²³ A törvény hatásait külön is megvizsgáltuk. A kapott eredmények megerősítik ezt az interpretációt.

2. táblázat. A korrupciós kockázatok (SB és CR2) becslése a magyar közbeszerzéseknél, 2009–2015

Paraméterek	SB1a. modell OLS		SB 1b. modell Logit		CR2 1a. modell OLS		CR2 1b. modell Ordered Logit	
	együttható	t-érték	együttható	z-érték	együttható	t-érték	együttható	z-érték
EU EUFUND	0,03	12,7	1,19	13,0	0,06	32,2	0,39	32,1
FIDESZ	-0,02	-7,0	-0,90	-6,9	0,18	76,6	1,14	76,1
Szerződéses ár- ték logaritmusa (LNNCV)	0,01	13,4	1,05	13,4	-0,01	-24,7	-0,08	-24,8
Ipar	-0,06	13,4	0,77	-13,6	-0,11	-37,2	-0,71	-38,9
Építőipar	-0,18	-40,7	0,42	-40,8	-0,01	-3,2	-0,05	-2,8
Informatika, informatikai szolgáltatás	0,03	3,4	1,11	3,0	0,12	21,4	0,65	19,4
Ingatlan, üzleti szolgáltatás	-0,12	-21,1	0,57	-20,1	0,00	0,7	0,01	0,3
Mérnöki, K+F, pénzügyi szol- gáltatás	-0,12	-20,7	0,59	-19,8	-0,02	-4,5	-0,14	-5,6
Egyéb szolgálta- tás (ref.)	-	-	-	-	-	-	-	-
Konstans	0,23	17,7	0,29	-19,7	0,47	50,1	-	-
N	120456		N	120456	N	115614	N	115614
F	301,82		LR χ^2	2382,26	F	1582,73	LR χ^2	12833,52
Prob > F	0,000		Prob > χ^2	0,000	Prob > F	0,000	Prob > χ^2	0,000
Adj. R ²	0,020		Pseudo R ²	0,016	Adj. R ²	0,099	Pseudo R ²	0,056

Forrás: CRCB

Megjegyzés: szerződés szintű adatok.

Az adatok vizsgálatból az is kiderül, hogy az új közbeszerzési törvény már hatálybalépése előtt megváltoztatta az ajánlatkérők magatartását: a törvény elfogadása után gyakrabban kezdték alkalmazni azokat a közbeszerzési eljárási fajtákat (pl. meghívásos közbeszerzések), amelyek nem tették szükségessé ajánlati felhívás közzétételét.

Ez a tendencia csak folytatódott és erősödött a törvény hatálybalépése után. A Fidesz-kormánynak valószínűleg nem állt szándékában, hogy olyan folyamatokat ösztönözzön, amelyek a közbeszerzések esetében kedveznek a korrupciónak. De a korrupciós kockázatoknak a Fidesz-kormány időszakához köthető növekedése egyértelműen az új közbeszerzési törvény elfogadása, illetve annak hatálybalépése után figyelhető meg. Az új törvény nyilvánvalóan előkészítetlen volt, hatáselemzés nem előzte meg, és kidolgozói nem számoltak a korrupciós kockázatokkal kapcsolatos következményekkel²⁴. Ha a közbeszerzések esetében a Fidesz-kormány *par excellence* célja a korrupció korlátozása, visszaszorítása volt, akkor nyilvánvaló, hogy ebben az esetben egy kormányzati kudarccal állunk szemben.

4. Összefoglalás

Elemzésünk eredményei rámutatnak arra, hogy a magyar közbeszerzések nemzetközi összehasonlításban a versenyerősség kirívóan alacsony és a korrupciós kockázatok kirívóan magas szintjével jellemezhetők. Ezen túl mindkét mutató esetében negatív tendenciákat figyelhattunk meg a 2009–2015 közötti időszakban: a vizsgált hét év alatt a gyengülő versenyt erősödő korrupciós kockázatok kísérték.

Véleményünk szerint egy olyan helyzetben, mint a magyar, a romló tendencia megfordítására, a helyzet javítására három területen kell egyszerre lépéseket tenni: (a) nyitottabb és átláthatóbb, (b) a versenyt ösztönző közbeszerzési rendszer létrehozása mellett, (c) hiteles és integritás alapon működő bűnüldöző intézményekre van szükség²⁵.

Továbbá, eredményeink felhívják a figyelmet az EU-támogatások nem várt negatív hatásaira is. Magyarországon az EU által is finanszírozott közbeszerzések a tisztán hazai finanszírozásúakhoz képest alacsony és csökkenő versenyerősség és magasabb korrupciós kockázatok mellett valósulnak meg. Ezek szerint az EU-támogatások magyar gazdaságra gyakorolt hatásainak vizsgálatakor nem lehet eltekinteni ezek negatív, a piaccgazdaságot romboló hatásaitól sem. A kapott eredmények ezen túl egyaránt figyelmeztetőek az

²⁴ Erről a helyzetről első kézből vehettünk tudomást, mivel a CRCB részt vett a törvénytervezet társadalmi vitáján 2011-ben.

²⁵ Ezeket a lépéseket ajánlja Susan Rose-Ackerman olyan országok esetében, amelyekre a rendszerszintű korrupció a jellemző (Rose-Ackerman 1999).

Európai Unió állampolgárai, és döntéshozói, valamint a magyar hatóságok számára is.

Láthattuk azt is, hogy a Fidesz-kormány alatt lebonyolított közbeszerzéseket alacsonyabb versenyerősség és magasabb korrupciós kockázati szint jellemzi. Ez részben a 2012. januárban hatályba lépett közbeszerzési törvény (2011. évi CVIII. tv.) hatásainak tulajdonítható. Mindez aláhúzza azon vélemények helyességét, amelyek egy-egy kormányzati döntés előtt, a nem kívánt hatásokat elkerülendő, empirikus vizsgálatokkal megfelelően alátámasztott előzetes hatásvizsgálatok fontosságát hangsúlyozzák. Egy-egy kormányzati döntés negatív hatásai ugyanis nem kerülhetők el azzal, ha nem veszünk tudomást róluk, ha nem mérjük fel ezek kockázatait.

IRODALOM

- Bárdits A. – Makó Á. – Tóth I. J. – Türei G. 2014: Integritás és korrupciós kockázatok a magyar vállalati szektorban – 2014. Budapest: MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet, 2014. október, <http://bit.ly/1s9TERa> (Letöltés dátuma: 2016.07.25.).
- BCE KKK 2011a: Magyar közbeszerzési adatok és az információs szupersztráda. Első riport. Budapest: BCE Korrupciókutató Központ, 2011. július, <http://bit.ly/2anFzaG> (Letöltés dátuma: 2016.07.24.).
- BCE KKK 2011b: Közbeszerzések egy pályázóra és tájékoztatlan adófizetőkre. Második riport. Budapest: BCE Korrupciókutató Központ, 2011. november, <http://bit.ly/2aEoBJr> (Letöltés dátuma: 2016.07.24.).
- BCE KKK 2012: Hibák, javítások és előzetes eredmények – magyarországi közbeszerzések 2010–2011. Harmadik riport. Budapest: BCE Korrupciókutató Központ, 2012. március, <http://bit.ly/2azoiil> (Letöltés dátuma: 2016.07.24.).
- Cernat, L. – Z. Kutlina-Dimitrova 2015: International public procurement: from scant facts to hard data. Chief Economist Note, Issue 1, (April, 2015) <http://bit.ly/2b9pYzf> (Letöltés dátuma: 2016.07.25.).
- CRCB 2013: Hogyan lehetne javítani a Közbeszerzési Hatóság közbeszerzési adatbázisát? A Központi Bejelentkező Modul (KBEJ) elemzése, megoldási javaslatok. Hatodik riport. Budapest: Corruption Research Center Budapest, 2013. szeptember, <http://bit.ly/1UcQqVZ> (Letöltés dátuma: 2016.07.26.).
- Czibik, Á. – M. Fazekas – B. Tóth – I. J. Tóth 2014: Toolkit for detecting collusive bidding in public procurement. With examples from Hungary. Working Paper Series: CRCB-WP/2014:02. Budapest: Corruption Research Center Budapest, <http://bit.ly/2aDRYM7> (Letöltés dátuma: 2016.07.26.).
- Csizmas K. – Fazekas M. – Tóth I. J. 2014: Tű a szénakazalban. Az ún. „Educatio hiba” és az eset kapcsán felvetődő problémák, valamint ezek megoldása. Módszertani elemzés. Kilenedik riport. Budapest: Corruption Research Center Budapest, 2014. március, <http://bit.ly/2abN8Aw> (Letöltés dátuma: 2016.07.26.).
- della Porta, D. – A. Vannucci 2012a: Corrupt exchanges. Actors, resources, and mechanisms of political corruption. New Brunswick (USA): AdlineTransaction.
- della Porta, D. – A. Vannucci 2012b: The hidden order of corruption. An institutional approach. Farnham (UK): Ashgate.
- Fazekas, M. – J. Chvalkovska – J. Skuhrovec – I. J. Tóth – L. P. King 2013: Are EU funds a corruption risk? The impact of EU funds on grand corruption in Central and Eastern Europe.

- Working Paper Series: CRCB-WP/2013:03. Budapest: Corruption Research Center Budapest, 2013. november, <http://bit.ly/2aoevKU> (Letöltés dátuma: 2016.07.26.).
- Fazekas, M. – I. J. Tóth 2016: From corruption to state capture. A New analytical framework with empirical applications from Hungary. *Political Research Quarterly*, June 2016, vol. 69, no. 2, 320–334. p. doi: 10.1177/1065912916639137 .
- Fazekas, M. – I. J. Tóth – L. P. King 2016: An objective corruption risk index using public procurement data. *European Journal on Criminal Policy and Research*, First Online: 25 April 2016, doi:10.1007/s10610-016-9308-z, <http://bit.ly/21CEwYq> (Letöltés dátuma: 2016.07.23.).
- Fóra Gy. 2014: Közbeszerzési eljárások dokumentumainak adatfeldolgozása, 1998–2004. Módszertani elemzés. Nyolcadik riport. Budapest: Corruption Research Center Budapest, 2014. március, <http://bit.ly/2alAdyJ> (Letöltés dátuma: 2016.07.26.).
- Kawai, K. – J. Nakabayashi 2014: Detecting large-scale collusion in procurement auctions. <http://bit.ly/2ap29PR> (Letöltés dátuma: 2016.07.06.).
- Lambdsdorff, J. G. 2007: *The institutional economics of corruption and reform. theory, evidence and policy*. Cambridge, New York, (USA): Cambridge University Press.
- Lengwiler, Y. – E. Wolfstetter 2006: Corruption in procurement auctions. <http://bit.ly/2apln81>(letöltés dátuma: 2016.07.26.).
- OECD 2010: Collusion and Corruption in public procurement – 2010. Paris: OECD. <http://bit.ly/2abxvZR> (Letöltés dátuma: 2016.07.22.).
- OECD 2014: Foreign bribery report. An analysis of the crime of bribery of foreign public officials. Paris: OECD. <http://bit.ly/2b3XS9j> (Letöltés dátuma: 2016.07.22.).
- OECD 2016: Corruption in public procurement. Paris: OECD. <http://bit.ly/2avi2YV> (Letöltés dátuma: 2016.07.22.).
- PWC–Ecorys 2011: Public procurement in Europe. Cost and effectiveness. Study prepared for the European Commission by PWC, London Economics and Ecorys, March 2011, <http://bit.ly/2aH8asB> (Letöltés dátuma: 2016.07.27.).
- PWC–Ecorys 2013: Identifying and reducing corruption in public procurement in the EU. Study prepared for the European Commission by PwC and Ecorys, with support of Utrecht University June 2013, <http://bit.ly/2b3oLsS> (Letöltés dátuma: 2016.07.27.).
- Rose-Ackerman, S. 1978: *Corruption. A study in political economy*. New York (USA): Academic Press.
- Rose-Ackerman, S. 1999: *Corruption and government. causes, consequences, and reform*. New York (USA): Cambridge University Press.
- Søreide, T. 2006: Corruption in international business transactions: the perspective of Norwegian firms. In: Rose-Ackermann, S. ed.: *International handbook on the economics of corruption*. Cheltenham (UK), Northampton (USA): Edward Elgar, 381–471. p.
- Szántó Z. – Tóth I. J. szerk. 2008: *Korrupciós kockázatok az üzleti szektorban. Kutatási háttér tanulmányok*. Budapesti Corvinus Egyetem, TI Magyarország. <http://bit.ly/2aCeepD> (Letöltés dátuma: 2016.07.07.).
- Tóth B. 2014: Közbeszerzési eljárások dokumentumai összekapcsolhatóságának elemzése 2005–2012. Módszertani elemzés. Hetedik riport. Budapest: Corruption Research Center Budapest, 2014. február, <http://bit.ly/2aEbWX6> (Letöltés dátuma: 2016.07.07.).
- Tóth I. J. 2015: Verseny és haveri kapitalizmus a kommunikációs szolgáltatók piacán. Előadás az Magyar Közgazdaságtudományi Egyesület 2015. évi konferenciáján. 2015. december 17.
- Tóth I. J. szerk. 2016: *Versenyerősség és korrupciós kockázatok. A magyar közbeszerzések statisztikai elemzése – 2009–2015. Adatok és leíró statisztikák*. Budapest: Corruption Research Center Budapest, 2016. március, <http://bit.ly/1QRQ963> (Letöltés dátuma: 2016.07.07.).